

במקורות היהודיים - מקרא, תלמוד, מדרשים - היא עצומה והספר עמוס אסוציאציות שלא תמיד קל לפענחן. אבל אלה קשיים אמיתיים ויש טעם להתמודד עמם. אנסה להדגים זאת בפירוש שיר אחד מהחלק ה"חדש" (עמ' 56):

*

עושה שלום ובורא רע, אבל התהום?
התהום מה?

תהום אני. תהום את. תהום הולכי מדבריות. ואחר כך שוב השקט. כמו צריחי מסגד, כמו פגסיה אבודה, כמו בית פנסת שוקעים אט אט באדמה שאליה גם אני שב.

"עושה שלום ובורא רע" (המשכו "יוצר אור ובורא חושך") הוא פסוק מישעיהו מה, ז. משמעויותיו רבות, אבל לענייננו נאמץ את פירוש הז"ל האומר שאלוהים הוא בורא הכל, הטוב והרע, האור והחושך כאחד. אך לא בדיק. "אבל התהום? התהום מה?" - שואל הדובר בשיה. שאלתו רומזת לפסוק הראשון בבראשית (א, א): "בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ: והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום". "התהום" כאן, לפי פרשנות מסוימת - כמו גם "התוהו ובוהו והחושך" - הם יסודות קודמים לבריאה שהבורא לא ברא ורק עשה בהם שימוש בבריאתו. לפי אותה תפיסה יסודות אלה הם יסודות הרע בעולם בניגוד ל"אור" ול"שלום" שהם יסודות הטוב.

הדובר בשיר של רצבי מזהה את עצמו ואת האשה שעמו (היא אמו) עם אותה "תהום". "תהום אני. תהום את". כזה הוא גם הציבור שהוא מכנה "תהום הולכי מדבריות" (שאולי הוא כינוי לנביאי הדתות הגדולות ואולי כינוי לעם ישראל בראשיתו). בכל אופן, כל אנשי התהום הללו אינם "יצירי" האל אלא "ברואיו", כלומר, עשויים מחומר קדום (שאנינו דווקא טהור). כזהו גם האדם עצמו, בניגוד למלאכים, ברייה שיש בו דיאלקטיקה של יצרים טובים ורעים. לפי השיר כאלה הם גם נביאי הדתות הגדולות (משה, ישו, מוחמד) וכן יוצרי היצירות האנושיות הכבירות. שכן "ואחר כך שוב השקט", כלומר, תור היצירה המהפכנית הוא זמני, והמסגד, הכנסייה ובית הכנסת "שוקעים אט אט באדמה", כמו גם הדובר בשיר עצמו.

רצבי חוזר על המוטיבים המרכזיים של שיר זה גם בשיר נוסף (עמ' 65): "עושה שלום ובורא רע, אבל התהום? התהום מה? תהום אני. תהום את." וכן המשך: שובם של השקט והשקיעה. אבל בהבדל אחד. בסיום השיר הראשון, שב הדובר ושוקע באדמה, שבה שוקעים גם שלושת בתי התפילה. זה קורה לו גם בגרסת השיר השני. אבל לא לאשה אשר עמו (היא אמו), שגורלה שונה באופן כלשהו מגורלו. היא קיימת ולא-קיימת בה בעת: "ואת עוד. בכל מאודך, בכל כוחך, בכל נפשך כמו ממשות שכבר שנים אינה עוד". האם באורח פלאי משהו, נותרת מחוץ למשחק ההיסטורי של "אם בחוקותי", וניצבת היכנשהו ממעל לו.

פצעי אוהב

"אוי לצער, נחמות הן פמי נהר" (השם הנכון)

ספר שיריה השלישי של נגית בראל **מחדש** (עם עובד, 2015) הוא ספר אלגי, ואפשר לראותו אפילו כפואמה אלגית בת ארבעה חלקים, כמספר פרקי הספר; שכן אין זה אוסף אקראי של שירים שנכרכו יחדיו, אלא מתחילתו ועד סופו הוא בנוי כרצף תמטי אחד באותו מודוס של צער, שבו נעטף גם הקורא. אופיו של הספר מוטעם כבר במוטו שלו "אנא רדיצ"

לא הולך בחוקותיו

חדש מפני ישן מאת שלום רצבי (עורך: יהודה ויזן, הוצאת החק 2015) הוא היפוכו של הפסוק "וישן מפני חדש תוציאור" (יקרא כו) שם הוא מפרט את הברכות הצפויים לבני ישראל "אם בחוקותי תלכו". לאמור, השפע יהיה כה רב ("ונתנה הארץ יכולה ועין השדה ייתן פרי") עד שלא יהיה מקום לאחסן את החדש וצריך יהיה לפנות עבורו מקום על ידי הוצאת הישן. "חדש מפני ישן תוציאור" איננו, אפוא, מצב של ברכה אלא היפוכה. החדש יהיה דל ומוטע וצריך יהיה להתקיים על הישן. זהו פירוש אחד לשם הספר (לא לשירים עצמם).

פירוש אחר הוא שספר זה כולל שני חלקים, גם "ישן", שירים מספריו הקודמים של רצבי, וגם "חדש", שירים חדשים הרואים בו לראשונה אור. מצב הרוח השורה על שני חלקיו, וביותר על השני, הוא מצב רוח קדורני. השיר הפותח את החלק הראשון נקרא "אם אין מת" ושורתיו הראשונות אומרות: "אני אוסף כוח/ לכדוק אם אין מת/ אוחו בציצת שערך, אם אין מת/ שמשפכים אתי". השיר הפותח את החלק השני ללא כותרת, אומר: "בלכתך אלף תופים מתופפים - - - נהי וקינה/... ברחובות נטושי אל ואדם". מבחינת הנושא שני החלקים עניינם דמות האם בהעדרה, ואהבתם המשותפת של הבן ואמו. ודווקא החדש בו מרשים יותר.

מבחינה צורנית שונים שני החלקים זה מזה. החלק הראשון שומר על מראית עין של שירים כפי שאנו רגילים לראותם, כלומר שורות קצרות, חלוקה לבתים, לעתים חרוזים. בחלק השני, משנים השירים את צורתם. השורות רחבות, לפעמים למלוא רוחב העמוד כמו דף פרוזה, והשירים בנויים, לעתים, מטורים מקבילים שאפשר לקרוא אותם גם באופן אנכי וגם באופן אופקי ואז הם משנים את משמעותם. (למשל השיר בעמ' 42: את שלוש השורות הראשונות שלו אפשר לקרוא באופן אנכי כך: "הפנים לאן?/ למקום שיש/ למקור מים". או באופן אופקי כך: "הפנים לאן? לא/ למקום שיש לא/ למקור מים חיים").

אם לפרש את הספר כולו לאור שמו הדרג-משמע, הייתי אומר כי רצבי לא הולך בחוקותיו, לא של האל (ולא של שום אדם), אלא הולך בו בקרי, במרי ובהתנגדות. גם זאת על פי אותו פרק בויקרא כו, כו: "ואם לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי, והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתם אתכם אף אני". הייסורים המובטחים בו הם מן האיומים והנוראים שבתנ"ך: "ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו". ואמנם אוירה קשה זו שורה על רוב שירי החלק השני. למשל: "אז כלום לא מחכה לי ואני/ גם לא/ מדבר גדול מבפנים וגדול ממנו מבחוץ" (עמ' 39). או בשיר אחר: "פני אל סלע פנייך. לא חסד, לא רחמים. מדבר וסלעים רועמים כל הלילה" (עמ' 45) וכדומה.

עם זאת, אין זו התרסה סתמית כלפי שמיא, אלא התמודדות עם הטקסטים המכוננים עצמם. מכאן גם הקושי של הבנת השירים. הבקאות של רצבי